

ANDREAS STRÖHL:**Vilém Flusser (1920 – 1991): Fenomenologie komunikace**

Praha: Argo 2016, 255 s.

Nemecký filozof Andreas Ströhl vo svojej knihe s názvom *Vilém Flusser (1920 – 1991): Fenomenologie komunikace* predstavuje život a dielo významného českého filozofa médií a kultúry Viléma Flussera. V českom jazyku doposiaľ boli publikované tieto jeho diela: *Za filozofii fotografie* (1994), *Moc obrazu* (1996), *Příběh ďábla* (1997), *Bezedno – filozofická autobiografie* (1998), *Do univerza technických obrazů* (2001), *Jazyk a skutečnost* (2005) a po slovensky *Komunikológia* (2002). Filozofická reflexia Flusserovho diela je v zahraničí pomerne vysoká, najmä v Čechách, v Nemecku a v Brazílii, o čom svedčí aj medzinárodný internetový časopis *Flusser Studies*, ktorý je vydávaný od roku 2005; doteraz vyšlo viac ako dvadsať čísel. Na Slovensku recepcia Flussera stále zaostáva, čo by mohla napraviť práve spomínaná kniha Andreasa Ströhla, ktorá do nášho kultúrneho priestoru po prvýkrát prináša komplexné, kritické a syntetické spracovanie Flusserovho diela.

Ströhl na začiatku knihy upozorňuje, že vôbec nebolo jednoduché systematicky spracovať Flusserovo dielo, lebo množstvo jeho spisov bolo a stále je roztrúsených v rôznych vydavateľstvách a napísaných v rôznych jazykoch. To súvisí s Flusserovým životom: po dramatických udalostiach v Prahe v roku 1940 musel utiecť pred gestapom do Londýna a potom do Brazílie. Vykorenenie z domova, vyvraždenie jeho rodiny, mentálne i fyzické nomádstvo sa silne odrazili v jeho filozofickej tvorbe, ktoré okrem toho, že bolo roztrúsené, bolo aj nesystematické. Na túto nesystematickosť si sťažuje aj Ströhl, ale na druhej strane hneď dodáva, že Flusser systematické myslenie principiálne odmietal, lebo „každé systematické myslenie je zlé myslenie, každý systém znamená znásilnenie“ (Ströhl 2016, 191). To bol pravdepodobne dôvod, prečo mu akademický svet dlho nerozumel, či ho dokonca ignoroval a neuznával.

V úvodnej kapitole *Život a dielo Viléma Flussera* autor sugestívnym spôsobom opisuje Flusserovo rodinné, náboženské, intelektuálne a geografické zázemie, ktoré malo na jeho tvorbu výrazný vplyv. Ströhl viackrát zdôrazňuje, že Flusser pochádzal zo židovsko-česko-nemeckého prostredia Prahy, ktoré bolo v prvej tretine 20. storočia veľmi tvorivé, nabité intelektuálnou atmosférou a osobitným spôsobom religiózne: „Stačí si len pripomenúť Pražskú lingvistickú školu, Kafku, pražské experimentálne divadlo, fenomenológiu, Einsteinove prednášky na univerzite a psychoanalytické pokusy“ (Ströhl 2016, 18-19). Ströhl ďalej zdôrazňuje, že Flusser mal výborné rodinné a intelektuálne zázemie, dobré školy, vedel plynule nemecky, česky, čiastočne aj hebrejsky a do budúcnosti sa mu črtala sľubná kariéra. S nástupom fašizmu a perzekúciou Židov nastal pre Flussera existenciálny bod zlomu. Ströhl pomerne podrobne opisuje tieto udalosti, ktoré mali veľký vplyv na jeho ďalší život, myslenie a tvorbu. Celá Flusserova rodina bola vyvraždená

a Flusserovi sa len na poslednú chvíľu podarilo utiecť do Londýna a potom do Brazílie. Vykorenenie z domova a strata najbližších bola pre Flussera celoživotnou traumou, s ktorou sa nikdy nedokázal celkom vyrovnat'. Flusser, ako poznamenáva autor, trpel pocitom viny, lebo ako jediný prežil a podľa jeho názoru prežiť nemal. Flusser sa dokonca pohrával aj s myšlienkou na samovraždu. Nový zmysel však nakoniec našiel v dialógu s druhými. V tomto smere mu bol veľkou inšpiráciou Martin Buber, ktorého obdivoval. Ströhl však správne upozorňuje na to, že Flusser sa od Buberovej koncepcie podstatne vzdialil, lebo cez vzťah neľadil Boha, ale len človeka (Ströhl 2016, 159). Autor v tejto kapitole opisuje viac ako tridsaťročné Flusserovo pôsobenie v Brazílii a potom jeho opätovný návrat do Európy, konkrétne do francúzskeho Province. V Brazílii sa Flusser usiloval najmä prostredníctvom publikačnej činnosti v novinách o nastolenie autonómnej brazílskej kultúry. Tento projekt však zlyhal, lebo v Brazílii a vôbec v celej Amerike podľa Flussera nebolo dostatočne rozvinuté dejinné vedomie. V podstate, ako hovorí autor, až v Európe sa zrodil Flusser taký, akého ho poznáme, t. j. teoretik kultúry a médií (Ströhl 2016, 50). Na rozdiel od Marshalla McLuhana alebo Neila Postmana, ako upozorňuje autor, Flusser sa nezaoberal jednotlivými médiami, ale na základe fenomenologickej metódy hľadal základný invariant – kód kultúry, ktorý určujú technológie. V období písma to bol podľa neho lineárny kód a v období elektronických médií to boli nelineárne technické obrazy. Ströhl síce Flusserovu koncepciu nového kultúrneho kódu nepodrobuje kritike, ale v našej rozvinutej internetovej ére by už asi nestačilo hovoriť len o technických obrazoch, ale bolo by treba zahrnúť aj rýchlosť komunikácie, dostupnosť informácií (Gálik, Gáliková 2015, 9), prípadne vytváranie spoločenských na sociálnych sieťach, čo sa približuje vízií globálnej dediny Marshalla McLuhana alebo, presnejšie, jeho vízií „mnohonásobných kmeňových existencií“ (McLuhan 2008, 229). Ströhl nepodrobuje dôkladnejšej kritike ani Flusserovo odmietnutie teórie simulácií Jeana Baudrillarda, ktoré sa podľa českého fenomenológa médií zakladalo na predpoklade uznania reálnej reality (Ströhl 2016, 71). Flusser ani Ströhl si však zrejme nevšimli, že v baudrillardovej koncepcii sa dospieva k tomu istému záveru: k relativizácii reality, ale okľukou cez simulácie v dejinách, a to od imitácií vecí po industriálnu dobu, cez výrobnú produkciu v priemyselnej dobe až po simulácie v súčasných elektronických médiách, ktoré sú opozitom reprezentácie (Baudrillard 1998, 166-184). Simulakrá v elektronických médiách (ale *de facto* aj pred nimi) už nezobrazujú realitu, ale sú simuláciami simulácií, nepretržitou interznakovou hrou.

V druhej kapitole *Flusserova filozofia komunikácie* Ströhl najprv analyzuje Flusserove stupne abstrakcie v evolúcii človeka, čo je dobrý úvod do jeho filozofického myslenia. Stupne abstrakcie zabezpečujú objekty, obrazy, písmo a technické obrazy (Ströhl 2016, 82-83). Ströhl v tomto smere ešte spomína McLuhana, ale boli to aj ďalší autori, napríklad Jean Gebser, Ken Wilber, Hugo Enomiya Lassalle, ktorí rozvíjali podobné úvahy. Ströhl v tejto kapitole predstavuje a porovnáva dva Flusserove kódy: lineárny kód, ktorý vzišiel z písma, a technické obrazy, ktoré sú nelineárnymi digitálnymi algoritmi. Ströhl správne poznamenáva, že Flusser sa pri analýze písma sústredil skôr na jeho časovú stránku, kým McLuhan analyzoval prevažne jeho priestorovú stránku (Ströhl 2016, 55). Podľa Flussera, ale podobne aj podľa Jeana Lohissa (Lohisse 2003, 51) písmo disciplino-

valo myslenie a zahájilo pohyb k vede. Viedlo tiež k predstave lineárneho času a neskôr k vedomiu dejinnosti. Flusser často hovoril o posthistórii, ale sám sa paradoxne považoval za spisovateľa, teda človeka, ktorý patrí ešte k starému veku. Sám sa vášnivo a existenciálne priznal, že „písanie je jeho jediná mysliteľná forma bytia“ (Ströhl 2016, 191). Ströhl pomerne často vo Flusserovej koncepcii zdôrazňuje predstavu lineárneho času a dejinného vedomia, ktoré sa s nástupom elektronických médií postupne rozpadá. Technické obrazy totiž nepodporujú predstavu lineárneho času, a teda ani vedomie dejinnosti. To však neznamená, že by reálny čas skončil; skôr to znamená, že naše vedomie ho už vníma inak. Lohisse v súvislosti s nástupom internetu hovorí o simultánnom čase (Lohisse 2003, 175) a Pierre Lévy o novom šírení tradície, ktorá sa už nešíri vertikálne, progresívne, ale len horizontálne (Lévy 2000, 229). V tejto kapitole Ströhl analyzuje Flusserov pojem aparátu, ktorý sa zo súčasného terminologického hľadiska zdá ako najviac zastaraný a problematický, lebo pod pojmom aparátu Flusser rozumie ako stroje, tak aj inštitúcie. V tomto kontexte, najmä v prípade strojov, akými sú napríklad fotoaparát, film, televízia, by sme skôr hovorili o médiách. Ströhl však Flusserovo spájanie strojov s rôznymi inštitúciami v pojme aparátu kriticky nereflektuje.

V tretej kapitole *Humanizácia* Ströhl predstavuje základnú Flusserovu myšlienku, ktorá súvisí s jeho existenciálnymi skúsenosťami, a tou je hľadanie zmyslu v dialógu. Podmienky skutočného hľadania zmyslu sú v pocite bezodnosti, t. j. oslobodenia od všetkých väzieb, a v slobodnom hľadaní nových vzťahov. Sloboda, ako parafrázuje Ströhl Flussera, však spočíva v boji proti všadeprítomným determinujúcim aparátom (Ströhl 2016, 161).

Vo štvrtej kapitole s názvom *Teória kultúry ako filozofia médií* sa Ströhl zamýšľa nad tým, či možno Flussera označiť za teoretika médií. Podľa neho sa Flusser od McLuhana a Postmana odlišuje väčšou mierou abstrakcie a tým, že jednotlivé médiá skúma v širších vzťahoch. Z tohto dôvodu ho Ströhl zaraďuje skôr medzi fenomenologických teoretikov kultúry, prípadne medzi teoretikov médií druhého stupňa (Ströhl 2016, 174). V tejto kapitole sa nachádza aj jedna z mála Ströhlových kritik Flussera, ktorá spočíva v odhalení rozporu medzi jeho chápaním postdejninnej spoločnosti a potrebou progresu v kultúre. Tento rozpor sa podľa nášho názoru zakladá na Flusserovom prílišnom izolovaní základných kódov. Z hľadiska súčasného poznania médií, napríklad internetu, by nebolo ťažké si predstaviť úpadok dejinného vedomia, no zároveň aj jeho pretrvávanie. Internet je totiž multimédiom, ktoré v sebe zahŕňa všetky predchádzajúce médiá, a tie navyše koexistujú aj s týmto dominantným médiom.

V piatej kapitole *Krepcii Flussera* autor predstavuje kritiku Flusserovho diela, ktoré nebolo rozsiahle a bolo ladené skôr negatívne. Ströhl vidí príčiny v jeho nekonvenčnosti, dvojznačnosti a často aj v nechote dotiahnuť a vysvetliť svoje koncepcie až do konca. Ströhl hovorí, že „akademický svet rozčuľovali a miatli provokatívne a kreatívne sémantické hry s etymológiou, existencialistické – a niekedy aj religiózne zafarbené – užívanie reči a fenomenologicky ladený prístup k daným problémom“ (Ströhl 2016, 181). Čiastočnému uznaniu sa mu za jeho života dostalo v Nemecku; a ako to už často býva, *post mortem* aj v iných krajinách v širšom medzinárodnom meradle.

Knihu Andreasa Ströhma o živote a diele Viléma Flussera možno vzhľadom na nesystematickosť jeho myslenia a roztrúsenosť jeho publikácií považovať za viac ako vydarený počin. Ströhl nám v koncentrovanej podobe predstavuje mysliteľa, ktorý položil základy filozofie médií a kultúry a ktorý je v mnohých ohľadoch inšpiratívny dodnes. Z tohto dôvodu túto knihu odporúčam do pozornosti nielen odborníkom v oblasti filozofie médií a kultúry, ale aj širšej čitateľskej verejnosti.

Literatúra

- BAUDRILLARD, J. (1998): Simulacra and Simulations [online]. In: Baudrillard, J. *Selected Writings*. Ed. Mark Poster. Citované 15. 10. 2016. Dostupné na: <http://faculty.humanities.uci.edu/poster/books/Baudrillard,%20Jean%20%20Selected%20Writings_ok.pdf>.
- GÁLIK, S., GÁLIKOVÁ TOLNÁIOVÁ, S. (2015): Influence of the Internet on the Cognitive Abilities of Man. Phenomenological and Hermeneutical Approach. *Communication Today*, 6 (1), April 2015.
- LOHISSE, J. (2003): *Komunikační systémy. Socioantropologický pohled*. Praha: Karolinum.
- LÉVY, P. (2000): *Kyberkultura*. Praha: Karolinum.
- McLUHAN, M. (2008): *Člověk, média a elektronická kultura*. Brno: Jota.
- STRÖHL, A. (2016): *Vilém Flusser (1920 – 1991): Fenomenologie komunikace*. Praha: Argo.

Slavomír Gálik
Katedra masmediálnej komunikácie
FMK UCM v Trnave
Nám. J. Herdu 2
917 01 Trnava
Slovenská republika
e-mail: s_galik@yahoo.com